

НАРАТИВИ КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» У ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДИСКУРСАХ

Давидченко Інна Дмитрівна,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української
лінгвістики, літератури та методики навчання*

*Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Лінгвокультурологія як наука реалізується у знаннях історичного розвитку української нації, духовної і матеріальної культури, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів українського народу, в уміннях використовувати лінгвокультурологічні знання у професійній діяльності [3].

В українському інформаційному просторі концепт «ВІЙНА» вживають у різних сферах соціального буття, засоби масової інформації пишуть у своїх публікаціях про війни між різними відомствами за сфери впливу, між власниками медіакорпорацій. Найменування війни виступають основою для метафоризації (*полеміка, холодна війна, економічна війна, ідеологічна війна, інформаційна війна* тощо), що свідчить про вплив концепту «ВІЙНА» і воєнної ідеології в цілому на інші сегменти мовних картини світу.

Концепт «ВІЙНА» віддзеркалює суспільну ідеологію кожного періоду свого функціонування і водночас впливає на формування цієї ідеології і зміни в ній. Широко в матеріалах електронних ЗМІ використовуються синоніми та квазісиноніми до слова «ВІЙНА»: *інтервенція, агресія, вторгнення, захоплення, спецоперація, анексія* та ін..

З огляду на політичні й соціальні події у світі, концепт «ВІЙНА» був обраний для дослідження багатьма науковцями на базі різноманітних матеріалів (як індивідуальної «авторської» мовної свідомості, так і національної). Цей концепт використовується не тільки для опису пов'язаних з ним подій, або як образний компонент, а й для маніпулювання масовою свідомістю. Вчені виокремлюють існування концепту «ВІЙНА» у мовній картині світу як буквального явища із предметними атрибутами («війна – битва», «війна – зброя»), так і метафоричному оточенні («війна – гра»), що відображає неоднорідність його структурно-семантичного наповнення.

Значна увага приділяється прецедентним феноменам культури – компоненту знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальному й використовуваному у когнітивному й комунікативному планах. Типами прецедентних феноменів є ім'я (індивідуальне ім'я відомої людини, персонажа твору, артефакту); ситуація (значима подія, яка реально відбувалася в житті етносу й цивілізації); текст (відомий твір, актуалізований в інших текстах, повернення до якого кероване механізмами інтелектуальності). Прецедентні феномени можуть мати

універсальний і національно-специфічний статус (прикладом першого є світові війни, політичні події, катаклізми, відомі усьому світові люди й герої творів, кінофільмів, твори скарбниці світової літератури тощо) [5].

«Завершиться війна, все якось устаткується, і ми спрямуємо все, що маємо, все золото, всю матеріальну міць на оглушення та одурманення людей. Людський мозок, свідомість людей здатні змінюватися. Посіявши там хаос, ми непомітно підмінимо їх цінності на фальшиві і примусимо у ці цінності повірити. Як? Ми знайдемо своїх однодумців, своїх союзників та помічників у самій росії...». [7]

Концепт «ВІЙНА» належить до універсальних концептів, оскільки представлений в усіх культурах і мовах світу. Проте у мовній свідомості кожного народу є свої особливості розуміння цього концепту.

Окремі фрагменти аналізу концептуалізованих понять війни (боротьби, протистояння) демонструють праці О. Барташук, Л. Венедиктової, Т. Вільчинської, У. Карпенко-Іванової, О. Колесник, А. Кузьменко, П. Нікітіної, А. Ніколаєва А. Огар, М. Тарасюк Г. Яворської. Мовознавці звертають увагу на нові зв'язки, окрім названих вище, з поняттями «бруд», «брехня», «гроші», «волонтери», «ветерани» [1; 4].

Андрій Кузьменко у своїх текстах переосмислює російсько-українську війну, засуджує втрати, які несуть за собою воєнні дії: «Прийшла війна на нашу землю, люди, В яку рік тому ще не вірив ніхто. Пускає в землю кров, стискає груди – Одним – війна, а іншим – АТО». Зокрема, у пісні «Українці», окрім зображення руйнацій війни, автор закликає до єднання, патріотизму, віри у краще майбутнє: «Але українці – як мурашки, По крупинці будують спільний дім»; «Ніхто не вижене нас з рідної землі»; Біда збрала нас до купи, як ніколи, Навчила відрізняти рідне і чуже, Ми знов себе заповажали, слава Богу – Так має бути: свій до свого по своє» [6].

Аналізуючи лексико-семантичне поле концепту «ВІЙНА» Надія Бойко доходить висновку: «Специфіку семантичної структури ключової одиниці лексико-семантичного поля концепту «ВІЙНА» вбачаємо в тому, що до неї може входити значна кількість контекстуально актуалізованих компонентів, які відображають найрізноманітніші негативні риси війни, виявляють широкий діапазон експресії, об'єктивуючи ядерний концепт опосередковано, через інтенсифіковані семантично, метафоризовані (метонімізовані) емоційну й почуттєву сфери людини» [2].

Концепт «ВІЙНА» супроводжує людство увесь період його існування, проте слова на позначення війни в індоєвропейських мовах первісно мали зв'язок із мисливством, а не міжлюдськими конфліктами. У сучасній українській літературній мові слово «ВІЙНА» тлумачать як боротьбу між державами чи суспільними класами або як суперечку, ворожнечу з ким-небудь. Дослідження концепту «ВІЙНА» на матеріалі текстів художньої літератури, фольклору та психолінгвістичних експериментів засвідчують домінування

емоційних складників у його структурі. Зафіксовані у текстах уявлення про війну від найдавніших часів виявляли відношення з базовим набором – ворог, битва, кров, біль, страх тощо.

Отже, концепт «ВІЙНА» є проявом конфлікту протилежно орієнтованих систем, що наслідують модель взаємодії над системного плану. Несумісність та жорстка організація систем замість діалектичної взаємодії і творчого розв'язання конфлікту (з переходом на новий рівень еволюції) запускає базові скрипти типу «нанесення удару», «тиск», «руйнування», «зіткнення» (завдання шкоди системі-антагоністу). Їхня надмірна динаміка спричиняє подальший дисбаланс, втрату ресурсів і підвищують ентропію систем. У лінгвокультурах європейських етносів вербалізована універсальна інформаційна матриця, що охоплює концепти зі сфер онтології, аксіології, артефактів, соціальних відносин та створює вторинні міфи, на основі котрих створюється програма «пост-воєнного» існування систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барташук О., Ніколаєва А., Тарасюк М. Вербалізація концепту «війна» в романі Г.Вдовиченко «Маріупольський процес». Філологічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. Віталій Мацько. Хмельницький: ХГПА, 2020. Вип.11. С.78–91.
2. Бойко Н. Специфіка лексико-семантичного поля концепту «війна» в кіноповісті О. Довженка «Україна в огні». Література та культура Полісся, № 102. Серія «Філологічні науки». № 17. 2021. С. 116–130
3. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с
4. Огар А. Вербалізація концепту ВІЙНА в сучасному художньому дискурсі. Рідне слово в етнокультурному вимірі: збірник наукових праць. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2019. С.38–47.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми. Полтава, 2008. С. 252–307.
6. Скрябін Кузьма. Режим доступу: <http://pisni.ua/skryabin>.
7. Українська лінгвокультурологія: навч. посібн. для студентів зі спеціальності «Українська мова і література»/ кол. авт.: О. І. Потапенко, Я. О. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Т. В. Чубань, Т. М. Левченко, І. В. Бурчик; за заг. ред. проф. О. І. Потапенка. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2014. 350 с.